

Dobszay László

Abaújszolnoki előadások — II.

Második beszélgetésünk témája a zsolozs-
maimádság lesz. Tekintve, hogy én első-
sorban a latin zsolozsma történetével foglal-
koztam s azt jobban ismerem, voltaképpen
illetéktelen vagyok e témáról önök előtt
megszólni. Amit tehetek az, hogy a zso-
lozsmáról általában beszélek s nem a görög
vagy a latin egyház zsolozsmájáról. A mondottakat mindenki saját rítusára
alkalmazhatja.

*Dobszay László zenetörténész, karnagy, a Liszt
Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyházzene-
szakának egyetemi tanára, a Magyar Egyházze-
nei Társaság elnöke. — Az itt közölt írás az
Abaújszolnokon 1998 augusztusában tartott
görögkatolikus lelkinapon elhangzott két előadás
közül a másodiknak kissé stilizált, de az élő
beszéd sajátosságait megtartó változata.*

Mégis hadd emeljek ki rögtön az elején egy olyan gyakorlatot, melyben a ke-
leti egyház jobban őrzi az Egyház eredeti rendjét, mint a latin egyház. Ez pedig
az, hogy a zsolozsma a liturgikus életben egyenrangú a misével. Természet-
esen jól tudjuk, hogy teológiailag az Eucharisztia magasabb rendű, s az Oltári-
szentség a legnagyobb szentség, jelentőségben semmi sem ér fel vele. Mégis
azt kell mondani, hogy ha a keleti egyház életében a zsolozsma gyakorlatilag
egyenlő fontosságú a misével, akkor ez az egész Egyház hajdani életrendjével
azonos. A latin egyházban is voltak kezdetben „misétlen napok”, de „zsolozs-
mátlan napok” sohasem voltak. A régi kolostorokban (például a bencéseknel)
gyakran egyáltalán nem élt pap, misézni nem is lehetett. Vagy ha egy remete
elvonult a sivatagba, akkor is hetek, hónapok telhettek el anélkül, hogy misé-
hez jutott volna. De egy nap sem múlt el zsolozsma nélkül.

Azt hiszem, hogy a zsolozsma jelentősége igen nagy a liturgiába való bele-
nevelődés szempontjából. Csak két dolgot említenék meg erről. Az egyik az,
hogy a mise *esemény*. A hangsúly az eseményen van, és minden, ami hozzá-
kapcsolódik, szavak és könyörgések, ének, tanítás, ennek az eseménynek az
előkészítésére, kísérésére szolgál. Viszont a zsolozsmában éppen a szavak,
könyörgések, énekek adják a liturgia tartalmát. Így sokkal bőségesebb idő van
arra, hogy elmélyedjünk egy-egy ünnep gondolatkörében. A misében tulaj-
donképpen az a lényeg, ami állandó, és hozzá képest az, ami az adott ünnep-
hez tartozik, viszonylag kevésbé lényeges. A zsolozsmában ellenben az adott
ünnep, a liturgikus gondolat lépésről lépésre haladva bőségesen föltárja ön-
magát. Tehát szentségileg sokkal többet ad a mise, az értelemnek valamilyen
értelemben többet ad a zsolozsma.

A másik különbség az, hogy egy misében a főszerep a papé. Felszentelt pap
nélkül nem lehet misét ünnepelni. A zsolozsmában viszont tulajdonképpen
a közösségé a főszerep, így ez a liturgiába való belenevelődésre —és most
csak erről beszélek—, sokkal közvetlenebb alkalmat kínál. A közösség „meg-
mozgathatóbb” a zsolozsmán keresztül, mint a misén keresztül, mert ha a zso-

lozsmát nem énekelik, akkor az nincs, ha nem mondják, akkor sincs. Ha tehát összejövnünk zsolozsmázni, akkor azt mondanunk kell, mert különben a liturgia nem jön létre.

Ének szempontjából van még egy különbség, legalábbis a latin egyházban. A misében —sajnos— mindenféle énekeket elővesznek (hol népéneket, azt, amelyet a kántor éppen jónak lát, hol egy kórustételt, vagy bármi mást), s emiatt a misén nem lehet igazán megtanulni, hogyan kell a liturgián énekelni. A zsolozsmában viszont meg lehet és meg kell tanulni, hogy milyen egy antifóna, milyen egy rezponzórium, hogyan kell énekelni egy zsoltárt. A zsolozsma a liturgikus szokások megtanulásának is legalkalmasabb helyszíne.

Még egy nagy előnye van a mai, paphiányos korban a zsolozsmának. Kinevelhetők olyan világiak, akik a zsolozsmát tudják vezetni pap nélkül is. Nem szükségszerű, hogy egy kis falu pap híján liturgia nélkül maradjon. Nem kell, hogy mise hiányában fabrikált liturgiapótlékokkal éljenek. Ha valahol egy ájtatosságot kitalálnak és azt, mondjuk, egy hittanár vezeti, akkor az dicséretes, de nem volt liturgia. De ha egy alkalmas férfiember —mondjuk az említett hittanár— vezeti a vecsernyét, akkor ott liturgia történt. És miért ne tudná vezetni? Miért ne jöhetne létre egy-egy kis csoport, hogy a vecsernyét váltásokban hétköznapokon is vezesse? A zsolozsmának van a legtöbb esélye arra, hogy XXI. századi viszonyok között mindennapi liturgiává váljék.

I.

Nem szeretnék most liturgiátörténetet tanítani, de „a történelem az élet tanító mestere” szólás jegyében a zsolozsmának néhány olyan mozzanatára szeretnék rámutatni, melyek tanulságokat hordoznak a mára is.

Az új kutatások megállapították, hogy a zsolozsma kettős gyökérből jött létre, két áramlat összetalálkozásából formálódott ki. Az egyik az időknék, a nap jeles óráinak megtartása. Az ember életében a reggelnek és az estének ősi időktől fogva kiemelt vallási szerepe van. Az éjszaka, a virrasztás pedig Krisztus tanítása és az apostolok gyakorlata szerint nagyon ajánlott istentiszteleti napszak (ha nem is mindennapos gyakorlatban, de legalább alkalmanként). A reggeli és esti közös imádság megtartása az egész emberiség vallási alaptörvénye. Nincs olyan pogány vallás, mely ne ismerné a reggeli és esti imát. Az Egyháznak is ősi, alapvető hagyománya, hogy közös, hivatalos imával szenteli meg azt az órát, amikor Isten felkelti ránk a napot, illetve amikor ránk köszönt a napnyugta. Ez tehát a zsolozsma egyik gyökere.

A zsolozsma másik gyökere az a törekvés, hogy a szentpáli mondatot: „szünet nélkül imádkozzatok”, szó szerint megvalósítsuk. Egyes szent férfiak és nők a zsolozsmakönyv folyamatos imádkozásával akarták egész életüket imádsággá tenni, úgy, hogy egyesek az evés és alvás szüneteit kivéve tényleg mindig, még munka közben zsolozsmákat imádkoztak.

Ebből a kettőből, tehát egyrészt a szent idők megtartása, másrészt a folyamatos zsoltárimádság összeegyeztetéséből a III–IV. században jött létre a zsolozsma. Ekkor a kettőt össze kellett rakni, és meg kellett érteni, hogy a két dolgot a maga tiszta formájában nem lehet összeegyeztetni és megvalósítani. Valami olyan kompromisszumot kellett létrehozni, amelyik megtartja a szent órákat s megőrzi a folyamatos zsoltározás értékeit. Ennek a kiváló kompromisszumnak a latin egyház mai zsolozsmájában már kevés nyoma van, de a XIX. század végén még megvolt. A keleti egyház zsolozsmájában mindmáig megvan a folyamatos zsoltározás emléke a kathizmák rendszerében. Ugyanakkor viszont az utrenyében és a vecseryében kiválasztott zsoltárokat is imádkozunk, s ez az idők megszentelésének ősi gyakorlatából származik. A zsolozsma e kettőnek egysége. Jellemző, hogy a milánói (ambrozián) liturgiában ugyanaz a zsoltár többször is előfordulhat, egyszer, amikor például reggeli zsoltárként elmondják a laudesben, majd újból, amikor a folyamatos zsoltárolvasás szerint rá kerül a sor. Jól látszik, hogy a két elem itt nem volt teljességgel összezsúfolva: megtartották egyrészt a reggeli és az esti ima közös gyakorlatát, a hozzájuk tartozó zsoltárokkal, de megtartották a folyamatos zsoltározást is. Mindkét elemből rövidesen levonunk majd néhány hasznos tanulságot.

II.

Az újabb liturgiakutatásnak másik fontos felfedezése az, hogy a korai kereszténységben a zsolozsmát kétféleképpen lehetett végezni. Az egyiket a mai kutatás „székesegyházi zsolozsmának” (cathedral office) nevezi, de valójában úgy is vehetjük, mint egy mai plébániai liturgiát. Ennek lényege az volt, hogy néhány kiválasztott zsoltár a hozzájuk tartozó antifónákkal alkotja a zsolozsma gerincét. Imarendjében kevés a naponkénti változás. Ez megfelelt annak, amit egy plébániai közösség meg tudott valósítani (különösen ott, ahol az emberek nagy része nem is tudott olvasni): megtanultak fejből 15–20 zsoltárt, egy bizonyos rend szerint ezeket mondták a vasárnapi és hétköznapi reggeli és esti imában. Nem használták tehát a teljes zsoltárkönyvet, hanem egyes gondosan kiválasztott zsoltárokat. Általános szokás volt például, hogy a 62. zsoltárt el kell imádkozni, a 140–141. zsoltárt este kell imádkozni, valamint az is, hogy az 50. zsoltárt el kell imádkozni, amikor fölkelünk, majd a reggeli imát az összekapcsolt 148–149–150. zsoltárral kell befejezni. Ez a viszonylagos „szegénység” azonban együtt járt valami rituális gazdagsággal: a nagyobb templomokban megkülönböztetett szerepe volt a zsolozsmában a diákonusnak, a papnak (nagyobb helyeken ettől eltérő pontokon a püspöknek), a szertartás bizonyos pontjain behozták vagy kivitték a gyertyát, a tüzet, a tömjént, a szertartást vonulások, körmenetek élénkítették, meghatározott volt az imádság tériiránya.

Ezzel szemben a szerzetesség fenntartotta a teljes zsoltárkönyv imádkozását. A nap folyamán többször jöttek össze imádságra, mint a plébániákon, de

zoltárimádságukat egyszerűbb módon, a külső szertartások mellőzésével vagy mérséklésével végezték. A liturgia külső dolgait tekintve tehát a plébániai gyakorlat gazdagabb volt, mint a szerzetesi gyakorlat, amaz viszont teljesebben imádkozta a zoltárkönyvet.

Ebből az is következik, hogy a zsolozsmahórák nem egyenlő fontosságúak. Bizonyos órákat rendszeresen el kell (vagy el kellene) végezni minden plébánián, tehát nem egyéni „breviáriumoszással”, hanem közösségben, ragaszkodva hozzá még akkor is, ha csak egyszerűbben tudjuk celebrálni, vagy ha nem mindenki tud részt venni rajta. Más imaórák viszont vagy a kiválasztotakra (például a szerzetesekre) tartoznak, vagy alkalmoszerűen, bizonyos napokon, ünnepeken tartjuk meg őket.

III.

Milyen tanulságok vonhatók le abból, amit most elmondtam?

Az első tanulság az idő megszentelésének kötelessége. Ez nem is csak a zsolozsmára vonatkozik, hasznosítható a mindennapi keresztény életben is. Általában elmondható, hogy a liturgiában szoros összefüggés létesül a természeti jelek és a természetfölötti tartalom között. Az olaj, tudjuk, konzervál és gyógyít. Az olajnak ez a természetes tulajdonsága természetfölötti jelentőséget nyer a liturgiában. A víz lemos, a vízben élet születik. A víznek ez a természetes szerepe természetfölötti értelmet kap a keresztelésben. Nos, ugyanúgy megvan a reggelnek, estének a maga természetes szerepe, és ez a jelleg természetfölötti jelentőséget kap az idő megszentelésében. Ilyen szempontból az idő ugyanúgy *jel*, ugyanolyan természeti jel, képletesen azt mondhatjuk: ugyanúgy ikon-szerepű, mint a többi természetes anyag, amelyet a liturgiában használunk.

Azután az órák megszentelése figyelmezteti is az idők viharában élő embert állandó kötelezettségeire. Ha az ember aszerint imádkozik, ahogy az élet éppen hozza, akkor egy idő után elfelejtkezik róla, el fognak maradni imádságai. (Erről elolvasásra ajánlom Guardininek „Az imádság iskolája” című könyvét, melyben az imádság kötelességszerű rendszerességének jelentőségéről is ír.) Az ember ne a kedve, ne a hangulata szerint végezze az imádságot, hanem hűségesen, kötelességszerűen. S ebben nagy segítség az idő. Ha itt a reggel, imádkozni kell. Nincs kedvem? Akkor is imádkozni kell. Ha mindig más jut közben eszembe, akkor is imádkoznom kell. Ha nyugtalan vagyok, akkor is imádkoznom kell. Miért? Mert ez kötelem, „officium”. Az idők megtartása segítség az embernek, hogy hűségben maradjon. Szent Pál már idézett mondatát a III–IV. századi egyházi írók úgy magyarázták, hogy szüntelenül imádkozik az, aki megtartja az előírt imaórákat. Ha valaki megtartja az előírt imaórákat, tehát rendszerességet tud vinni az imádságába, az annyi, mintha mindig, egyfolytában imádkoznék. Ez a magánimádságra is érvényes. Ha a hívő akár csak egy fohászt elmond a prima idejében, újból egyet a tertia, aztán újból egyet a szexta idejében, akkor ez annyit számít, mintha 6-tól 9-ig és 9-től 12-ig

imádkozott volna. Lehet, hogy ez merészen hangzik, de nem én mondom, hanem az egyházatyák. Megfogalmazhatjuk ezt persze a XX. századi lélektan nyelvén is: a rendszerességgel benn lehet és kell maradni az állandó ima *állapotában*.

A szent időnek ezenkívül szimbolikus szerepe is van. A reggel ráébreszt minket arra, hogy a világ *teremtett* valóság. Fölbred az ember (s most gondoljunk arra a régi emberre, aki a hajnali pirkadatban ébredt): olyan, mintha még nem is léteznék semmi. Először csak körvonalakat látunk derengeni, megkülönböztetjük a teljes sötétséget a sötét színektől. Olyan ez, mint a teremtés első mozzanata, amikor az Isten a világosságot elválasztja a sötétségtől. Aztán lassanként már látjuk a hegyek nagy tömegét, de még nem látunk semmi részletet. Olyan ez, mint amikor Isten „nagy vonalakban” szétrakta egymástól a dolgokat az első, második, harmadik napon. Azután a fény ráesik a tárgyra, és már a fák is látszani kezdenek, aztán a füvek és minden egyéb. Olyan ez, mint amikor Isten a teremtés során lassanként benépesítette az előbb csak durván „elválasztott” szárazföldet. Az ember átéli a reggel természeti vonatkozásait: mintegy megteremtődik a világ. Az este, az éjszaka, a lenyugvó Nap: mindnek megvan az a szimbolikája, amelyet nem mi találtunk ki, hanem benne van a természetben. Mi csak odafigyelünk arra, amit a természet mond.

És ezen túl Isten természetfölötti eseményeket is kapcsolt az időpontokhoz: a reggel a feltámadásnak az órája, az alkonyat az Oltáriszentség alapításának az időszaka, a kilenc óra a Szentlélek eljövételének ideje, és így tovább. Tehát az idők a megtartása az üdvtörténet eseményeivel való kapcsolattartásnak is eszköze.

Mindebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy még azoknak is, akik nem zsolozsmáznak, de szeretnének jól imádkozni, az első szabály a rendszeresség. Talán még az „áhitatnál” is fontosabb. (Persze nem arról van szó, aki nem is akar figyelmesen imádkozni, hanem arról, aki úgy imádkozik, ahogy tud, még ha időnként el is kalandozik a figyelme. A fenti mondat arra vonatkozik, hogy ha valaki *akar* imádkozni, akkor értékes az imádsága, még ha esetleg nem is érez áhitatot.)

Ne vessük meg a külső indítékokat! A mai ember hajlamos arra, hogy amikor Istent akarja, akkor minden formát és mozgást belülről, önmagából akarjon elindítani. Ne vessük meg a külső indítékokat! Amikor azt mondja az Egyház, hogy ma 9 órakor (és nem fél 10-kor) lesz a Szent Liturgia, akkor erre a hívó ember azt mondja: én is jobban *akarom* szeretni a 9 órát, mint a fél tízet, megpróbálok valahogy eljutni 9 órára. Ez tehát valami általános tanulság lehet: a zsolozsma arra figyelmeztet, hogy rendszeresen, lehetőleg meghatározott időben imádkozzunk. És ne vessük meg, ha az Egyház erre külső indítékokat ad. Inkább legyünk hálásak érte, hogy figyelmeztet rá.

IV.

A zsolozsma másik gyökere, mint mondtuk, a Psalterium végigimádkozása volt. Sokan kérdezik, hogy mi közünk nekünk a zsidó Psalteriumhoz, a zsidó Zsoltároskönyvhöz?

Csak néhány dolgot szeretnék megemlíteni. A zsidók Zsoltároskönyve az egész emberiség imája. Olyan alapvető emberi és vallási tapasztalatokat foglal magába a Zsoltároskönyv, melyeket minden ember átélhet, átgondolhat. A kétségbeesés, a magára maradottság, az elragadtatás a természet láttán, az Isten felé emelkedő szemlélet, az üldözöttség, a szenvedések, a bűnbánat, akár marcangoló bűnbánat: ez minden vallásnak alaptapasztalata, s magában az emberi létben és lélekben gyökerezik. A Zsoltároskönyv nem csak a zsidóké, hanem az egész emberiségé.

Másodsorban: ne nézzük le az Ószövetséget, mert az az Egyház embrionális állapotát jelentette. Nem egy másik vallás a kereszténység mellett, mert mi mind zsidók vagyunk. Hordozzuk magunkban a zsidóság teljes vallási tartalmát (kivéve azokat a rituális szokásokat, amelyek szimbolikusan beteljesedvén elavulttá váltak). A zsidó nép története, vallási története a mi történetünk, számunkra ugyanolyan fontos, mint a saját „külön” történetünk: az a mi valásunk története. Csak éppen vallásunknak egy korábbi korszaka. Tehát nekünk is meg kell emlékeznünk hálaadással arról, hogy Izráel megszabadult Egyiptomból. Ha Izráel nem szabadul meg Egyiptomból, akkor nincs egyistenhitük, és nekünk sincs egyistenhitünk. Hálát kell adnunk az Izráel egész történetéért.

Harmadrészt: a Zsoltároskönyvet Krisztus kezdettől fogva keresztény írásként kezelte. Úgy magyarázta, azt mondta: az Róla szól. A Zsoltároskönyv nem zsidó Zsoltároskönyv csupán, hanem Krisztus Zsoltároskönyve. Ő imádkozta, ezzel megszentelte, és meg is magyarázta, hogy az Róla szól.

Negyedszer: a Zsoltároskönyv az Egyház imakönyve. Az Egyház gondosan végigelmélkedte, magyarázta, és a liturgiájában tudatosan használta fel. Ahogyan felhasználta, azzal magyarázta is! Ha karácsonykor azt imádkozzuk, hogy „Az Úr mondá nékem: én fiam vagy te, én ma szültelek Téged” (2. zsol-tár), akkor nem csupán egy régi zsidó zsol-tárt imádkozunk, hanem e szavakkal megvalljuk, hogy ez a zsol-tár a Messiásról szóló jóvendülés. Mivel valljuk meg? Nemcsak azzal, hogy a teológusok vagy a biblikusok magyarázatot és értekezéseket írnak róla. Hanem azzal a puszta ténnyel, hogy ezt a zsol-tárt *karácsonykor* énekeljük. Azzal, hogy a 2. zsol-tár a karácsony fontos, talán legfontosabb éneke (lásd a Zsidókhoz írt levél 1. fejezetét), állítjuk, hogy ez a zsol-tár Krisztusról szól. A Psalterium tehát az Egyháznak a Zsoltároskönyve.

A folyamatos zsol-tározásnak az az értelme, hogy az emberben állandóan fenntartja a keresztény imaélet *teljes* tartalmát. Mire gondolok? Amikor valaki szomorú, szívesen imádkoznék egy szomorú zsol-tárt, amikor vidám, szívesen imádkoznék egy vidám zsol-tárt. A Zsoltároskönyvből szeretné mindig azt

kiválogatni, ami hangulatához, lelkivilágához közelebb áll. Amit belőle nem tud átérezni, azt kihagyja. Ezzel szemben a folyamatos zsoltórozásnál azt mondom: Istenem, én rád bízom, hogy a 22. zoltár után miért a 23. következik. Rád bízom, és engedem, hogy a Zsolttároskönyv a maga teljes tartalmával folyjék át rajtam. Nem abból a szempontból ítélem meg, hogy én milyen hangulatban vagyok, miért kell éppen egy vidám zoltárt énekelnem, holott keserű hangulatban vagyok, vagy fordítva. Mert ezt most nem egyszerűen én imádkozom, hanem az Egyház (az én számon keresztül is). A Gondviselő kezéből jön a Zsolttároskönyv a maga sorrendjében, úgy ahogy van. Persze helye marad az egyéni hajlamnak is: magánimádságként bármikor elővehetek egy olyan zoltárt, amely az én pillanatnyi lelkiállapotomat fejezi ki. De mint Egyház folyamatosan imádkozzuk a Zsolttároskönyvet. Az Egyház mintegy állandóan imádkozza a Zsolttároskönyvet, hogy semmi ne maradjon ki az imádságunkból. Ahogy a régi mesterek hangsúlyozták, a Zsolttároskönyv megkívánja a zoltár szavainak „ruminálását”, állandóan szánkban forgatását. A zoltár „kérődző-ima”, ahogy ők mondták. Mondogatjuk a zoltárt, és körülötte forog a gondolatunk.

V.

Ehhez szeretnék még segítségül valamit elmondani. Olyan ember nincs, aki csak egyetlen zoltárt is el tudna imádkozni úgy, hogy elejétől végig minden szóra odafigyel. Aki azért hagyja abba a zoltárímát, mert nem tudja végig „átélni”, az rossz úton jár. Nekünk a szavakat kell mondanunk, a zoltár szavait, mert azok megszentelő szavak. Mondani kell a zoltár szavait és engedni, hogy hol ez a szó, hol az a gondolat ragadjon meg minket. Ezt bízzuk az Istenre. *Akarattal* nem szabad szórakozottan imádkozni, de aggódni sem kell azon, hogy szórakozottak vagyunk. Emberek vagyunk, figyelmünknek határai vannak.

Hadd adjak tovább két történetet, magam is mástól tanultam, és sokat tanultam belőlük.

Az egyik így szól: Egy szerzetes azon panaszkodott, hogy nem tud eléggé figyelni imádságaira. Ezt hallva egy világi ember azzal büszkélkedett: hogy ő bizony mindig nagyon figyelmesen imádkozik. Azt mondja a szerzetes: nem hiszem, hogy akár egy Miatyánkot is el tudnál mondani úgy, hogy végig odafigyelsz. „Hogyne tudnék?!” — felelt amaz. „Hát fogadást ajánlok: Megkapod ezt a lovat, ha a Miatyánkot elmondod úgy, hogy végig csak az imádságra figyelsz.” „Jó, kezdjük! Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a Te neved, jöjjön el a Te országod... mondd a nyeret is vele adod?”

A másik történet arról szól, hogy a Szentírás szavai, ha jó szándékkal olvassuk vagy mondjuk, önmagukban meg tudnak tisztítani. Egy fiatal szerzetes panaszkodott apátjának, hogy ő nem tud odafigyelni az imádságra, mindig szórakozott. Hiába olvassa a Bibliát, mindig elkalandozik a figyelme, nem tud megjegyezni egy sort se belőle, gyenge az ő agya ehhez. Az apát másnap a ke-

zébe ad egy kosarat: „Menj le, fiacskám, innen a hegytetőről a völgybe, merítsél a patakából vizet, és hozd föl a kosárban!” Furcsa ötlet, de megteszi. Persze a víz már a harmadik lépés után kifolyik a kosárból. Fölér, mondja az apának: „Én jó szándékkal megtettem, de kifolyt.” — „Nem baj, fiam, menj le még egyszer, próbáld meg újból!” Engedelmességből lemegy másodjára is, de ugyanígy jár. Amikor harmadszor is ugyanazt a parancsolja az apát, a szerzetes dühbe gurul és azt mondja: „Az nem tartozik az engedelmességhez, hogy ostoba parancsokat teljesítsünk!” — „Miért, hát mi történt?” — „Én hiába hozom a vizet a kosárban, a kosár úgysem tudja megtartani!” — „De nézd csak meg, milyen tiszta lett a kosár!” Lehet, hogy az ember nem tudja az agyában megtartani a Bibliát, miközben olvassa, de milyen tiszta lesz az agya tőle!

Persze a folyamatos zsolttárolvasás akkor jó, ha együtt jár azzal a törekvéssel, hogy az ember, amennyire képes rá, elmélkedve, odagondolva imádkozza. És természetesen jó, ha a zsolttármagyarázatokkal is tudunk foglalkozni, megtanuljuk, hogyan értelmez az Egyház egy zsolttárt. Ennek van iskolája, s kitűnő könyvek segítenek benne. A liturgikus pedagógiához hozzátartozik, hogy az ember időnként zsolttárértelmezéseket, zsolttárélmélkedéseket olvasson. Csak ennek nem szabad oda vezetnie, hogy az ember megijedjen: „Mennyi mindent kell nekem tudnom ahhoz, hogy zsolttárt tudjak imádkozni!” Nem, a zsolttárélmélkedés iskola, mely ránevel a zsolttár megértésére, de az imádság sokkal több, mint „megértés”.

VI.

És végül néhány általános tanulság. Az első, hogy szeressük a kötött imádságot. A mai ember szereti azt mondani: „Miért írják elő, hogy mit imádkozzak? Majd azt mondom, ami a szívemből jön.” Mi azonban szeressük a kötött imádságot, mert abból tudunk megtanulni imádkozni, abból tanuljuk meg, hogy egyáltalán mit imádkozzunk, s abból tanulunk hitet! Nem mondom, hogy csak kötött imádságot mondjunk, nem mondom, hogy ne imádkozzunk „szívből” (ahogy szokták mondani). De ne vessük meg a kötött imádságot, és tudjuk, hogy mindennapi imádságunkat csak a kötött imádságra tudjuk építeni! Gyengék vagyunk mi ahhoz, hogy napról napra „kitaláljuk” imádságunkat. Elfáradunk, elcsüggedünk. A kötött ima egyebek mellett arra is jó, hogy benntartsa a rendszeres imádságban.

A második tanulság, hogy ne feledkezzünk meg az imádság szolgálat- (ofícium-)jellegéről sem. Az imádság nemcsak arra való, hogy a szívünkben, mint a gőzök, fölszálljanak a vallásos érzelmek, hanem hogy azzal istenszolgálatot teljesítsünk.

A harmadik gondolat a plébániai és kolostori zsolozsmák különbségéhez kapcsolódik. A plébániai zsolozsma világosan kifejezi a liturgia közösségi jellegét. De nem abban az értelemben, hogy minél többen vannak, annál közösségibb, annál értékesebb az imádság, ha pedig kevesen vannak, akkor nem

érdemes zsolozsmázni. Ha hárman vannak ott, akkor is közösségi a zsolozsma, azért, mert plébániai zsolozsma, mert a plébánia most az Egyház zsolozsmáját végzi nyilvánosan. Természetesen tegyünk meg mindent a magunk részéről azért, hogy minél többen kapcsolódjanak bele a zsolozsmába, hogy az „officium” az egész plébániáé legyen. De ha minden erőfeszítésünk ellenére sem jönnek többen, akkor is tartsuk meg. Nem azt akarom dicsérni, hogy csak ketten zsolozsmáznak az üres templomban. Persze azért arra kell törekedni, hogy ne csak ketten legyenek; de ha csak ketten vannak, akkor is nagy érték, hogy elvégezték a liturgiát.

A zsolozsma figyelmeztet arra, hogy a sokféle ájtatosság elé helyezzük a liturgiát mint fontosabbat. A latin egyházban az elmúlt néhány században sok ájtatosságot vezettek be, és közben a zsolozsmát szinte teljesen kiszorították az istentiszteleti rendből. Elkekerítő, de tény, hogy a latin egyházban gyakorlatilag nincs plébániai zsolozsma. Láttuk, hogy a plébániai zsolozsmában bizonyos egyszerűsítéseket, könnyítéseket megengedett az Egyház hagyománya. Lehet, hogy a plébániai zsolozsma nem olyan gazdag, nem olyan változatos, mint a kolostori. Ez nem baj. A másik oldalon viszont tudjuk, hogy a plébániai zsolozsmát ceremoniális gazdagsága tüntette ki. Ne sajnáljuk a fényt, a gyertyát, a tömjént, a liturgikus ruhákat, mozdulatokat, mindazokat a ceremoniális elemeket, amelyek szívünkhöz közelebb hozzák a liturgiát. És a plébániai zsolozsmában persze kiemelkedő az éneklés fontossága!

A zsolozsma oktató és liturgiára nevelő szerepét már említettem. Ha jól és sokat zsolozsmáznak az emberek, akkor az ott énekelt, felolvasott, emlékeztető vésett elemekre, szövegekre a hittanítás során is vissza lehetne utalni. A sokszor imádkozott, az ének emlékeivel megerősített szövegeket kiválóan fel lehet használni akkor, amikor a hittanórán vagy prédikációban egy hittitkot tanítanak. „Emlékszel-e, mit énekeltünk a vecsernyében? Nos, ez azt jelenti, hogy mi a Szentháromságról ezt és ezt hisszük.” Sokkal szoros kapcsolatot kellene teremteni a hittan és a zsolozsma szövegei között. Ugyanígy szoros kapcsolat a mise és a zsolozsma között. Teológiai és lélektani szempontból egyaránt igaz, hogy a zsolozsmaórák fölvezetnek a Szent Liturgiához (a miséhez), ugyanakkor a zsolozsmának olyan nyugalma van, mely kiválóan ki is egészíti a mise drámaiságát.

De kell egy szót szólni a kolostori liturgiáról is. Meg kell becsülnünk ugyanis a liturgia *képviselői* jellegét! A mai ember hajlik arra a tévedésre, hogy a liturgia az, amit a teljes közösség végez. Ha nem a közösség végzi, akkor az nem liturgia. Márpedig ez az Egyház tiszta tanítása szerint nem így van. Mert ha egy pap egyedül zsolozsmázik, az egész Egyházért és az egész Egyház nevében, akkor is teljes értékű és közösségi jellegű liturgiát végez. Nagyon fontos, hogy az emberiséget és az Egyházat bizonyos emberek és embercsoportok jelesen képviseljék az Úristen szolgálatával, és ez mindnyájunkra áldásos hatással van. Lehet, hogy egy kolostornak látszólag semmi haszna. De annak lakói mindnyájunk nevében és mindnyájunkért mondják az imádságaikat, és

ezt nagyra kell becsülni. Nem következhet be, hogy a modernizmus hatására lenézzük életüket, és azt mondjuk, hogy azok ott elvonultak az emberektől, hátat fordítottak a világnak, semmi hasznosat nem tesznek. Értünk és helyzetünk mondják imádságaikat! Az emberiségnek arra is szüksége van, hogy legyenek olyan emberek, akik többet tudnak lelkiekben teljesíteni azoknál, akiket gyermekeik, állapotbeli kötelességeik, családi gondjaik megakadályoznak a „szüntelen” imádságban. Nagyon hálásnak kell lennünk, hogy a papok, a szerzetesek átvállalják ezt a kötelességet, és képviselnek minket az Úristen színe előtt. „Pro populo”: ez kettőt jelent, a nép helyett és a népért végzett imádságot. Már az ószövetségi pap is a népért és egyúttal a nép nevében is imádkozik. Ez ismét összefügg azzal, hogy hiszünk-e az ima erejében. Ha azt vetjük a szemlélődő életet élők szemére, hogy miért nem segítenek a lelkipásztorkodásban, ez azt jelenti, hogy nem hiszünk az ima erejében. Azt gondoljuk, hogy ők fölöslegesen imádkoznak ott a sivatagban, azt gondoljuk, hogy nem segíthetnek nekünk az imájukkal? Ez tehát ismét a hit kérdése. Szörnyű a hitetlen világ, de még szörnyűbb a hitetlen Egyház! A zsolozsma akkor is sokat érne, ha a pap vagy a szerzetes csak a maga imádságaként mondaná. De őrajta keresztül kiáramlik az imádság ereje az egész Egyházra. Másképpen nyilatkozik meg, másképpen gyóntat, prédikál tanít az a pap vagy szerzetes, aki a zsolozsmából táplálkozik. És imádságával a pap, a szerzetes különleges módon tanúságot tesz arról is, hogy ő nem csak tanára a hitnek, hanem tanulója is. Sokan elvárják, hogy a pap „hiteles” legyen, amikor a népet tanítja. Nos, ha ő hűségesen duruzsolja egymagában is az imádságot, még ha ezzel közvetlenül senkinek nem használna, „csak” saját személyében tisztelné az Istent, akkor is ezzel hitet és tanúságot tenne amellet, hogy tényleg komolyan gondolja, amit mond, s arra buzdítja a többieket, amit maga is hisz és cselekszik.

Valaki szemében látszhatnak ezek a dolgok a mai világban másodrendűnek. Mi haszna az imádságnak? Inkább menjünk el, vigyük el az örömhírt a világnak, tanítsuk az embereket, tegyünk tanúságot a szeretet műveivel! Ám ezeket a dolgokat nem szabad egymás ellen kijátszani. A kérdés az, hiszünk-e az imádság erejében. Nem tudom, hogy ha mi hűségesek vagyunk az imádságban, akkor ettől megváltozik-e, megjavul-e valami a világban. Lehet, hogy igen, és lehet, hogy nem. Csak csekély mértékben áll hatalmunkban, hogy a világ jobb lesz-e vagy nem. Amit Urunk ránk bízott, azt végezzük. Hogy mi lesz holnap, azt nem tudjuk. Nekünk a mában van a kötelességünk. A többi az Isten dolga.